

A Bethlen Gábor Alapítvány díjazottai 2012-ben

A Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriuma 2012. november 2-án, az Uránia Nemzeti Filmszínház Dísztermében rendezte meg 29. díjátadó ünnepségét. Illyés Gyula születésének 110. és az Alapítvány alapításának 30. évfordulója alkalmából Lezsák Sándor tanár, a Magyar Országgyűlés alelnöke, a Kuratórium elnöke tartott ünnepi beszédet. Ez után ünnepélyesen – laudációk és Török Tilla előadóművész éneke, muzsikája kíséretében – adták át az idei Bethlen Gábor-díjakat, a Márton Áron-émlékérmeket és a Tamási Áron-díjat. 2012-ben más időpontban s helyszínen volt a Teleki Pál-éremek átadása,* amit az összeállítás végén közlünk.

BETHLEN GÁBOR-DÍJASOK

SÁRA SÁNDOR

Amikor erre a megtisztelő feladatra készültem, hogy Sára Sándort laudálhatom, azon törem a fejem, mit mondanék róla, ha egy szóval kellene jellemezniem.

Teremtő embernek nevezném. Értékteremtő erő valami fontos ügy szolgálatában – ez az, ami közös minden alkotásában, legyen az fotó, maga rendezte rövidfilm, játékfilm, dokumentumfilm vagy egy televízió megteremtése. Operatőrként különleges látványteremtő képességét adta pályatársai alkotásaihoz.

Sára Sándor ismert és mára elismert művész, díjait, kitüntetéseit hosszan sorolhatnám: a szakmai, művészeti díjak mindegyikét megkapta egészen a Kossuth-díjig. A Magyar Mozgóképművészet Mestere. Birtokolja – több állami kitüntetéssel együtt – a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a csillaggal kitüntetését is. Ő az az alkotó ember, akinek minden munkája közéleti szerepvállalás is. Ezt igazolták vissza a különböző civil szervezetek, amikor díjazottjukul választották. Csak néhányat említek díjaikból: Politikai Elítéltek Közösségéért Érdemkereszt, Tura nagyközség díszpolgára, Magyar Örökség Díj, „Hűség a hazához” Érdemkereszt, Gulág-émlékérem, Pest megye díszpolgára, Teleki Pál-éremérem.

1933-ban született Turán. A településhez, a vidékhez mindmáig hű maradt. Ma is a Budapest, Köveskál, Tura hármasságában él. Káderlapja miatt – édesapja jegyző

* A fenti változást és a 2012. évi kitüntetettek nevét az Uránia Nemzeti Filmszínházban, a Bethlen Gábor Alapítvány ez évi díjátadó ünnepségén ismertették, őket is köszöntötték.

volt – elsőre nem vették fel a Filmművészeti Főiskolára. De nem tétlenkedett: fotografálta a turai lakodalmakat, dokumentálta a falu életét, ünnepeit, s „figuránsként” munkába állt a Földmérő és Talajvizsgáló Irodában. Talajtani méréseket végezve bejárta s közben megismerte az országot, a tanyákat, az ott élő embereket, gondjaikat, örömeiket. Fotózott, s a második felvételijére vitt képeiről Illés György, a főiskola operatőr tanzakának vezetője így emlékezett: „feljött vidékről egy fiatalember, egy hallatlanul érdekes fotósorozattal. Alomszép dolgokat csinált. Úgy hívták: Sára Sándor.”

A fotózást a filmkészítés mellett is folytatta. Gyönyörű állóképei beszédes emberi arcokat, házakat, tárgyakat őriznek a háború után rohamos tempóban felszámolt vidéki, paraszti Magyarországról. Őrzik s közel hozzák az ezer ráncsal barázdált bölcs öregembereket s a távoli India csillogó szemű gyerekarcait, színes, különös világát. Képeiből szerencsére a nagyközönségnek is jutott ízelítő. Volt kiállítása a Magyar Fotográfiai Múzeumban, a Mai Manó Fotogalériában, a Néprajzi Múzeumban és több városban. Különböző válogatások, például az Indiában készített fotói kötetben is megjelentek.

Országjárásának fotódokumentumait filmek is őrzik. Amerre járt, lefényképezte a világháborús emlékműveket. *Pro pátria* című rövidfilmjében a korabeli, háborúzásra lelkesítő híradók, majd a hazatérő, megnyomorított, sebesült katonák képei s az esetetek emlékműveiről készített fotók közötti ellentmondással hívja fel a háborús propaganda hazugságára a figyelmet. „Én mind a mai napig a képek bűvöletében éltem s élek – mondja. Ha egy filmben nem pontosak a képek, az engem zavar. Azt az alkotást én nem tekintem filmnek.”

Képteremtő fantáziájáról, kompozíciós készségéről az általa fényképezett sok szép film tanúskodik. Gaál Istvánnal készített *Pályamunkások* című vizsgafilme, amelyben a kép és a zene ritmusának egymásra hatása a kísérlet tárgya, a bécsi világifjúsági találkozó nagydíját nyerte el. A korszerű filmnyelv megeremtésének kísérlete az 1960-ban forgatott *Virágát a napnak* című filmköltemény. Folytathatta volna ezt az utat, hiszen mestere volt a szakmájának, s olyan – egymástól távol álló rendezők – változatos stílusú filmjeinek képi világát teremtette meg operatőrként, mint pl. Gaál István *Sodrásban* (1964), *Orfeusz és Eurydiké* (1985), Kósa Ferenc *Tízezer nap* (1967), *Ítélet* (1970), a *Hószakadás* (1974), Kardos Ferenc – Rózsa János a *Gyerekbetegségek* (1965), Kardos Ferenc *Ünnepnapok* (1967), Szabó István *Apa* (1965), *Tűzoltó utca 25.* (1973), Ranódy László *Árvácska* (1976), Radványi Géza *Circus Maximus* (1980) s Huszárik Zoltánnal közös alkotásuknak, a felejthetetlen *Szindbádnak* (1971).

Neki azonban önálló mondandója volt. Az emberi sorsok, a történelmi fehér foltok, a társadalmi igazságtalanságok, anomáliák izgatták. A dokumentumfilm erejében bízva forgatja az *Egyedül* című filmjét a magányról s a *Vízkeresztet*, amelyben felejthetetlen képsorokkal hívja fel a figyelmet a tanyán élők életére, s ad kis reményt a reggeli napfényben a jégen sikló, kabátjukat a szélnek kitérő gyerekek záróképevel.

Az alkatában meglevő türelmetlen tenni akarás, szüntelen teremtési, jobbítási és kiigazítási törekvés megerősítést kap, amikor a Turán néprajzi filmet forgató Szóts Istvánnal megismerkedik. Mellészegődik, cipeli a statívjait, s tanul tőle. Csodálja tehetségét, alaposságát, az alkotás iránti alázatát, emberi, szakmai tisztességét. Szóts István haláláig szóló mester-tanítványi, majd baráti kapcsolatuk születik. Szótsnek s Illés Györgynek köszönheti, hogy – noha 1956-ban tagja volt a főiskola Forradalmi Bizottságának – nem

érte komoly retorzió. Mindössze annyi történt, hogy elvégezvén a főiskolát, büntetésből nem a játékfilm-, hanem a dokumentumfilm stúdióba került. Az első komolyabb munkáját, a *Busójárás* című dokumentumfilm elkészítésének a lehetőségét is ennek a két embernek a segítségével kapta.

Alapító tagja a Balázs Béla Stúdiónak, a magyar film nagy korszakát megteremtő fiatal filmes nemzedék szabad szellemi műhelyének, amely a '60-as években a demokrácia szigete. Itt próbálhatták ki (Sára Sándor többek között Gaál Istvánnal, Huszárik Zoltánnal – de Szabó István, Kósa Ferenc, Novák Márk is –, hogy csak néhány nevet említsek az ott alkotók közül) világmegváltó ötleteiket. Cenzúra és bemutatási kötelezettség nem lévén a stúdióban, filmjeik gyakran a kimondhatóság határait súrolták. Itt született Sára Sándor nagy visszhangot kiváltó, ma, 50 év múltán is érvényes rövidfilmje, a *Cigányok*, egyik első dokumentuma a kiszolgáltatottak iránt érzett szolidaritásának.

1968-ban készített első önéletrajzi ihletésű nagyjátékfilmje, a *Feldobott kő* nemzedékének új, értékközpontú szemléletével az ötvenes évek drámáit ábrázolja kritikus szenvedéllyel. A *Holnap lesz fácán* (1974) vérbeli szatíra a bürokráciáról. A *80 buszár* (1978) hiteles krónikák alapján eleveníti meg egy Lengyelországban állomásozó huszárezred eszmélését arra, hogy idegen érdekekért, a hozzájuk hasonlók ellen harcolnak. Hazaszökésük, küzdelmes útjuk története a szabadságharc Világosig terjedő története is egyben. A *Tüske a köröm alatt* (1987) a helyi kiskirályok ellen született, majd egyre drámaibb történetekben – *Könyörtelen idők* (1991), a *Vigyázók* (1993), *A vád* (1996) – jeleníti meg múltunk tragikus eseményeit.

Hosszú dokumentumfilmjeivel emberek sokaságának adta vissza az önbecsülését, emléket állítva azoknak, akiket egy történelmi korszak megbélyegzett. A 25 részes *Krónika*, illetve moziváltozata, a *Pergőtűz* című filmpozsákkal a II. Magyar Hadsereg bekerült a nemzet s valamennyiünk emlékezetébe. A doni katasztrófát feldolgozó filmfolyam a szemtanúk és a túlélők beszámolóit, valamint korabeli híradók alapján olyan eseményekkel ismertette meg a közönséget, amelyeket egyéni sorsokon keresztül egy ország megszenvedett, de amelyek feldolgozásához a történészek csak később kezdtek vagy kezdhettek hozzá.

Néptanítók című filmje főhajtás, tiszteletadás azoknak a tanítóknak, akiket szinte kivétel nélkül kivittek a frontra, s akik alhadnagyokként, zászlósokként védték a rájuk bízott bakákat, s amennyit csak tudtak, hazahoztak. De ugyanígy védték '56-ban a falu népét, rendjét, miközben irányították a szabadságmozgalmat, amiért természetesen megkapták kegyetlen büntetésüket.

A 14 részből álló *Nebézsorsúak* hősei a szovjet lágerekbe elhurcolt s onnan visszatért túlélők... Ehhez a vonulathoz tartozik a *Csonka Bereg*, a *Magyar nők a Gulágon*, az asszonyokról, akiket ugyancsak elhurcoltak. Ennek egy kiemelt története a *Memento*, amelynek főhőse, a baracs/templomos emlékmű hősi halottai között az egyetlen nő, felidézésén keresztül három asszonynak a tragikus sorsát ismerhetjük meg. Sára Sándor gulág-filmjeinek torokszorító vallomásaiban, a hogyan lehetett embernek maradni az embertelenségben történeteivel is találkozhatunk. Ehhez a vonulathoz tartozik a nyugati hadifogságba esett katonák kicsit sem könnyebb élete. Jellemzőjük a hiteles emberi tanúságtétel, amelynek segítségével mélyebben megismerhetővé, az utókor számára átélehetővé válik a történelem. Az áldozatoknak pedig

elértélt, erkölcsi igazságszolgáltatást nyújt az, hogy mások is megismerik tragikus történetüket.

A bukovinai székelyek sorsát bemutató *Sír az út előttem* című filmpozshoz személyes emlékem is fűződik. Elkészültekor bekerült a filmszemle programjába. A zsűri hosszan tanakodott, mert mégiscsak a játékfilmek versenyén voltunk, s soha a szemlék történetében előtte még nem díjaztak dokumentumfilmet. A filmnek azonban olyan erős kataritikus hatása volt, hogy – noha a zsűri különböző ízlésű, értékrendű tagokból állt – végül egyhangú döntéssel, megelőzve a versenyben levő összes játékfilmet, megkapta a szemle fődíját.

Végül hadd szóljak a Sára-életmű legnagyobb hatású darabjáról, a Duna Televízióról... 1993 nyarán kérték fel a Duna Televízió élére, amelynek akkor a politikai szándékon és az indulásra biztosított mindösszesen 300 millió forinton kívül semmije sem volt. Nem volt műsortartaléka, gyártóbázisa, saját stúdiója, technikája, irodái, saját pénzügyi, számviteli részlege. Volt viszont elszánt elnöke, aki elhatározta, hogy az összmagyarságnak szóló televíziót teremt maga válogatta csapatával. Következtesen érvényesítette vezető társai közreműködésével, hogy a televízió tartalmában, arculatában, szervezetében egyaránt meghatározó legyen a „határon túliság”.

A határon túli területek egy-egy nagyobb régiójából választották a bemondókat, kialakították a határon túli tudósítói hálózatot, a tartalmi kérdéseken (a műsortípusok, a meghívott vendégek, a műsorarányok, tematika stb.) túl, a televízió formai jegyei (Jankovics Marcell beköszönő lógója, az elválasztók, Bartók, Kodály zenéi stb.) is az egységes magyar kultúrát hirdették. A deklarált szellemi honfoglalás részeként került képernyőre a déli harangszó mindig más magyarországi vagy határon túli templom képével és haranghangjával, s a határjelölés nélküli Kárpát-medence domborzati térképén megjelenő időjárás-jelentés.

Gondoskodott arról, hogy a műsor vételi lehetőségének elősegítésére a Duna Televízióért Alapítványon keresztül televíziók, műholdvevők jussanak el a magyarság közintézményeihez, iskolákhoz, egyházakhoz. A Duna tévé műsorai között kiemelt helyet foglaltak el az óvodástól a kisiskolás, a középiskolástól egészen a felnőtt korosztály számára készült anyanyelvi műsorok, amelyeket az iskolai oktatás segítésére sokszorosítva juttattak el határon túli oktatási intézményekbe.

A Balázs Béla Stúdió mintájára létrejött a Duna Műhely, amelyben a fiatal alkotók kísérleti jelleggel, az adásba kerülés kényszere nélkül készíthettek értékes produkciókat. Megalakult a *Dunatáj Alapítvány*, megteremtve a magas színvonalú dokumentumfilm készítés hátterét. Az elkötelezett, felelősen gondolkodó, de televíziós ismeretekkel nem rendelkező határon túli munkatársaknak létrehozott Dunaversitás kidolgozott tanterv alapján biztosít magas szintű elméleti és gyakorlati szakmai képzést mind a mai napig Sára Sándor vezetésével.

A médiaháború idején, a politikai közéletben és a sajtóban megnyilvánuló Duna-ellenes indulatok természetesen eljutottak a televízió falain belülré is. Sára Sándor azonban megalapozott, kimagasló szakmai tekintélyének köszönhetően nyugalmat és magabiztosságot sugárzott a külvilág felé csakúgy, mint közvetlen munkatársi környezetére, a Duna Televízió egészére. A tervszerű építkezés nyugalalmát és lendületét. Kiváló vezetői képességű, hittel hitelesen dolgozó, a Duna Televízió arculatát meghatározó elnök volt.

Elszánt építő, aki 2000-re fáradhatatlan munkával kiépített egy televíziós szervezetet, s létrehozott egy csapatot. Kényszerű leköszönésekor egy önálló székházban elhelyezett, kellemes munkakörülményeket biztosító, korszerű technikával, 4 stúdióval, 13 montírozóval, egy ötkamerás közvetítőköcsival, a Híradó korszerű news roomjával és önálló szinkronstúdióval rendelkező televíziót adott át. Egy olyan televíziót, amely megkapta az UNESCO legjobb kulturális televízióinak járó kitüntető címét, de ami ennél is több, kivívta az ország határain túl élő magyar nézői számára legfontosabb kultúrák közvetítő, hírközlő, oktató, közösségteremtő televízió rangját. Életem nagy ajándékának tekintem, hogy a csapatának a tagja lehettem.

Benkő Samu akadémikus, amikor az utolsó kuratóriumi ülésen megköszönte a munkáját, így jellemezte: „A Duna Televízió és Sára Sándor személye összeforrott. A közügyek mindig egyéni ügyek is. Ha nincsenek olyan személyiségek, akik merik vállalni a maguk egyéniségét, amikor közügyekben cselekszenek, annak a közösség látja kárát. Rendkívüli módon tiszteltem Sára Sándorban azt, hogy ha a meggyőződése azt diktálta, adott pillanatban tudott nemet mondani. Olyan időkben, amikor a közszolgáltatásra vállalkozott emberek hozzászórtak ahhoz, hogy többnyire igent mondjanak azoknak, akiknek – úgy érzik – a megbízásából dolgoznak, ez rendkívül fontos tulajdonság.”

Nem szeretném az ünnepi hangulatot azzal rontani, hogy végigtekintem, mi történt a Duna Televízióval Sára Sándor távozása után, inkább arra figyeljünk, mivel foglalkozik most a változatlanul tevékeny alkotó.

Évtizedek óta dédelgetett filmtervére, a *Transzszibériai álom* című játékfilmjére, amelyvel le szeretné zárni a dokumentumfilmekben tárgyalt, légerekbe kerültek történetét, nincs pénz csakúgy, mint másik tervére, amely egy anyai ágon magyar származású indiai festőnőről, Amrita Shergilről szólna, akit a mai napig a modern indiai festészet egyik megalkotójaként tart számon a művészettörténet. Ennek a forgatókönyve is elkészült, hosszú évek óta vár a megvalósításra.

De mint élete során sosem tette, Sára Sándor most sem tétlenkedik. Továbbra is hatással akar lenni a közügyekre, szakmája ügyeire. Ha vannak partnerei, azokkal, ha maga marad, egyedül, ahogy lehet, de tenni akar.

A Dunaversitás mellett elnöke az évente megrendezett lakiteleki Filmszemlének. A Magyar Művészeti Akadémia elnökségi tagja, s hogy az Akadémia köztestület lett, s anyagi lehetőségek is adódtak, legendás munkabírása új feladatokat talált. Megismertetni a fiatal generációkkal a magyar filmművészet megszületett, igazi értékeit, őrizni, dokumentálni a hajdanvolt Duna Televízió értékeit, hallatni a szakma hangját a filmgyártással, terjesztéssel kapcsolatos ügyekben, ápolni az emléket szeretve tisztelt mestereinek, Szóts Istvánnak, közeli pályatársainak, barátainak, Huszárik Zoltánnak, Gaál Istvánnak.

Most, amikor a Bethlen Gábor Alapítvány megszületésének 30. évfordulóján a kuratórium első ízben ítélte filmalkotónak a Bethlen Gábor-díjat, ez az alkotó nem lehet más, csak Sára Sándor, aki a Bethlen Gábor Alapítvány jelmondata szellemében „az erőket együvé fogva a haza javára akart és tudott tenni”. Élete, életműve nemzedékek számára legyen lelkesítő példa!

BAKOS EDIT

Péntekek János kolozsvári egyetemi tanár a romániai magyar nyelvtudomány vezető tudósa, az erdélyi magyar értelmiség és a magyar nyelv ügyének fáradhatatlan munkása, akit 2004-ben méltán választott külső tagjainak sorába a Magyar Tudományos Akadémia. Körülményei szinte predestinálták őt arra a sorsra, tudniillik a felelősségteljes, széles körű, a nyelvközösség érdekében végzendő munkálkodásra, amely osztályrészéül jutott. Péntekek János ugyanis a néprajzi és nyelvjárási tekintetben is oly fontos kalotaszegi Kőrösfőn született 1941-ben, s a nagyváradi középiskolai tanulmányok után akkor tanult a kolozsvári egyetemen, amikor a tanszéken oktatott a XX. század második felének nevezetes erdélyi magyarnyelvész-triáza, Szabó T. Attila, Márton Gyula és Gálffy Mózes professzor.

Ebben a szellemi és szakmai légkörben, tőlük meghatározottan indult Péntekek János kutatói és tanári pályája. Egyetemi oktatóként úgyszólván minden nyelvészeti tárgy tanításában részt vett, tudományközi területeket is bevonva kutatásába és az oktatásba is: etnobotanikai, néprajzi, nyelvi kontaktológiai vizsgálatai mellett egyre nagyobb figyelemmel fordult a romániai, illetőleg általában a kisebbségi magyar nyelv helyzetének, állapotának, nyelvi tervezési és nyelv-, valamint oktatáspolitikai gondjainak a kérdései felé. Az erdélyi magyar nyelv legjobb nyelvészismerője, aki bátran kimondja a keserű tapasztalatot is. Megfogalmazta: „Meg kellett érnünk azt, hogy nyelvileg egyre szegényedünk, miközben térdig járunk a kincsekben. Ahogy Sütő mondja: »mit használ a vaknak, hogy az apja látott?«” Jól tudja, s tanítja is, hogy kisebbségi körülmények között az anyanyelv megtartása pozitív érzelmi viszonyulás, identitástudat, adott esetekben áldozatvállalás nélkül nem lehetséges. Okkal idézi Sütő András egyik sorát, amelyet az író egyik szereplőjének a szájába ad: „A nyelv olyan [...], mint az asszony: elhervad, ha nem szeretik.” Gazdag, publikációk formájában hozzáférhető munkásságából néhány könyv és tanulmány cím világosan mutatja tevékenységének súlypontjait: *A megmaradás esélyei; Anyanyelvi oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben; A nyelv ritkuló légköre; Anyanyelv és oktatás; Az anyanyelv mítosza és valósága; Örökség és kibívás; Az erdélyi magyar nyelvtudomány a század- és ezredfordulón; A külső régiók esélyei az új évszázad magyar nyelvű kommunikációjában.*

Péntekek Jánosban a romániai magyar nyelv sokoldalú bűvárát, az erdélyi magyar nyelv ügyének mindenestül szolgálóját, az évtizedeken át sikeres tanszékvezetőt és -építőt, a Magyar Tudományos Akadémia Kolozsvári Területi Bizottságának, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének s a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek az elnökét, a magyar nyelvtudomány erdélyi követét, a kapcsolatteremtő és -tartó, békét teremteni képes embert tiszteljük és köszöntjük. Az említett elnöki funkciókon kívül számos tudományos és közéleti bizottság tagja, a debreceni egyetem díszdoktora. Kiemelkedő munkabírási: vendégtanárként oktatott 1990 után a budapesti, a miskolci, a debreceni, a pécsi, a szegedi és a bukaresti egyetemen. Megszervezte és elismertette az első és mindmáig egyetlen magyar doktori iskolát Romániában (Hungarológiai stúdiumok címmel). Az 1980-as évek elején kezdeményezte a romániai magyaroktatás reformját, s részt vállalt az új tankönyvek megírásában is. Számos szakmai elismerést, kitüntetést kapott. Számos tudományos társaságban fejt ki aktív tevékenységet mind otthon, mind Magyarországon.

Ars poeticájaként értelmezhető egy a *Hitel*ben közzétett tanulmányában olvasható mondat: „A méltósággal vállalt, méltósággal vállalható identitás számunkra a méltósággal vállalt, értékként őrzött és emberi teljességünk tudatában használt anyanyelvet jelenti” (2007/7, 98). Az ő szavait kölcsönvéve mondjuk mi is szívből jövő kívánságként: „Maradjon meg a nyelvi hűség, a nyelv szeretete, a nyelvhasználat méltósága” (i. m. 72).

Péntek János méltán kerül a Bethlen Gábor-díjasoknak tiszteletre, elismerésre és követésre méltó, jeles társaságába.

KISS JENŐ

KISS JENŐ (1943) nyelvész, egyetemi tanár.

JURIJ POLJAKOV

Ma itt – a Bethlen Gábor Alapítvány több évtizedes fennállása óta először – orosz írónak nyújtjuk át a díjat. Jurij Poljakov személyében olyan írónak, aki munkái tanúsága szerint értéktudatában, szellemében közel áll hozzánk csakúgy, mint a korábban kitüntetett kelet-közép európai írók. Választásunkat indokolja elsősorban írói alkotó munkásságának a minősége és törekvése, hogy kortársai tisztán lássanak egy arányaiban nagy, eredményeiben igen kétséges társadalmi átalakulás ügyében. Indokolta továbbá az író közéleti szerepe is. Jurij Poljakov nemcsak íróként, a *Literaturnaja Gazeta* főszerkesztőjeként is sikeres, munkássága értékrendet alakító. Számunkra mindezekén túl különösen fontos tény az is, hogy éppen ő a „Társaság az orosz–magyar baráti kapcsolatokért” nevű szervezet elnöke, melynek magyarországi partnere a nemrég megalakult magyar Tolsztoj Társaság.

Van Jurij Poljakovnak egy 1997-ben megjelent, publicisztikáit tartalmazó kötete, melynek ezt a címet adta: *A hazugság birodalmától a hazugság köztársaságáig*. Tekintheznék ezt a mondatot eddigi életműve összefoglaló címének is, hiszen nemcsak publicisztikában, de regényben is, interjúkban is arról beszél, arról ad képet, hogy a történet, amelyet nevezhünk rendszerváltásnak, átalakulásnak vagy akárminek, hogyan taszította a szovjet diktatúra valóságából Oroszországot egy másik torz világba, melyben megint a „kisember” veszített, és persze a kifosztott ország. A kommunista bürokraták uralma és hazugsághalmaz után miként következett az újkapitalista oligarchák uralma a neoliberais hazugsághalmaz tején. Hogyan lényegült át a tegnapi komszomolistája a rendszerváltás újjazdag sikeremberévé? A történelemnek miféle képtelen törvénye az, hogy ugyanazzal a bottal hajtják a népet a szocializmusba, amellyel azután kiűzik onnan, bele egyenesen a vadkapitalizmusba, az egyik mérgezett paradicsomból a másik mérgezett paradicsomba? Poljakov a bot azonoságáról beszél, engedtessek megjegyezmem, hogy alighanem a botot mozgató kéz is ugyanaz. Sőt a történet országonként is ugyanaz, ha kivonom belőle a vodkát és a szoljanka levest, és behelyettesítem, mondjuk, badacsonyi borral és Jókai-bablevessel, máris minden annyira ismerős.

Ezért érezheti otthon magát az ember Jurij Poljakov szatirikus regénye, a *Gödölye tejben* olvasása közben. A magyarul tavaly, Goretity József fordításában, a Helikon kiadásában megjelent regény az orosz író társadalom körében a gorbacsovi glasznoszty és peresztrojka program idején játszódik. Az alapötlet egy fogadásból nő ki, miszerint akárkiből lehet hí-

res író t csinálni. Lehet egy félalfabétából is, csak megfelelő mennyiségű üres lapot kell bekötni gondosan egy mappába, a mappát forgalmazni kell az irodalmi élet bürokrata döntéshozói körében, és el kell híresztelni az Írók Házában, a kritikusok között, hogy zseni született, okkal bízva abban, hogy a mappát senki sem nyitja ki, a mű senkit sem érdekel. Csak maga az újdonsült irodalmi celeb érdekes, aki főhősünk, az „epigramma költő” kreatúrája. Főhősünk/antihősünk egyébként verses köszöntőket ír különféle úttörőszövetségi vagy szakszervezeti ünnepi alkalmakra, és írja a gumigyár történetét.

A regény nagy fordulópontja lesz az a pillanat, amikor az írókreatúra a moszkvai televízió élő adásában egy rövid, de nagyon hatékonyan bizonyuló (itt azonban nem idézhető) szóval minősíti a szocialista realizmust egy véletlen tévedés következtében. E tömör minősítésből hatalmas botrány kerekedhetne, ám az a nyomdafestéket nem tűrő szó beindítja a rendszerváltás motorját. Nem hiába forgatta hát az írókreatúra folyton a kezében a Rubik-kockát, és ha kérdezték, mit csinál, nem véletlenül válaszolta a betanult mondatot: „keresem a kor kulturális kódját”. Ő a maga részéről meg is találta. Főhősünk pedig megnyerte végül a fogadást, író t csinált a senkiből. Így átvehette a nyeregményét, a minden titkokat rejtő Szabadkőműves Enciklopédiát. A sors iróniája azonban, hogy mire magáénak tudhatta, már nem volt tiltott könyv ez sem, bárki hozzá férhetett, és már a tegnapi titkok sem voltak olyan érdekesek.

Jurij Poljakov sziporkázóan szórakoztató, ötletekkel teli szatírá t írt. Regényének fontos szereplője többek mellett például egy találmány, az amorálovka, mely a férfiaknak a házasságtörés amúgy fáradságos munkájához ad herkulési erőt, az íróknak pedig az alkotó munkához. Issza is mindenki, aki hozzájuthat, a házasságtörés és egyéb kalandok mennek is, csak az alkotás döcög. Főhősünk például, aki miközben írja az epigrammákat, a verses köszöntőket, folyton az „opuska”, vagyis az igazi, nagy mű megírásáról álmodik. Mire véget ér a könyv, el is jut odáig, hogy az „opuska” első mondatán töpreng. Az amorálovka elfogy, az „opuska” várat magára. Úgy látszik, a művek nem sietnek megszületni. Maga a történelem is ritkán teremt igazi műveket, igazi hősökkel. Talán ezért mondja a szerző: „Olyan korban élünk, amikor antihős bármelyikünk ből lehet.” A sziporkázó szatíra végül teret nyit a szomorúságnak, mert „a nem túl vidám nemzeti valóságra” ébreszt.

Jurij Poljakov azonban az „opuska” első mondatát már leírta, és már itt van a folytatás is, az új regény, mely éppen most jelent meg magyarul *Szökni szeretnék* címmel.

Kívánunk legújabb regényéhez újabb sikert és a magyar–orosz, orosz–magyar kapcsolatokhoz tartós derűt!

BÍRÓ ZOLTÁN

BÍRÓ ZOLTÁN (1941) irodalomtörténész, politikus, főiskolai oktató. A *Hitel* első főszerkesztője.

MÁRTON ÁRON-EMLÉKÉRMESÉK

PÁKH TIBOR

Először a szégyenről kell szólni. A laudáció első szava ez. Mindannyiunk szégyenéről, Magyarország szégyenéről van szó. Több mint húsz év telt már el azóta, hogy véget ért hazánkban a kommunizmus népnúzó rendszere, és eltávoztak országunkból a megszálló

idegen csapatok. És Pákh Tibor nevét sehol nem találjuk azok között, akik magas állami kitüntetést kaptak. Érdemrendek, díjak neki nem jutottak. Annak a személynek, aki hosszú időn keresztül szinte egymagában képviselte a nemzeti ellenállást. Szálegyedül, ahogy tanúságtételében olvassuk. Aki keservesen megszenvedte, hogy volt bátor kiegyenesíteni a gerincét. Bizonyára megalkuvásainkkal, meghunyászkodásainkkal magyarázható, hogy nem szívesen nézünk bele az ő magatartásának leleplező tükrébe.

Pákh Tibor 1924-ben született polgári családban, Komárom déli részében. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett, fiatal katonatisztként vett részt a második világháborúban, szovjet hadifogságba került, három évet töltött a Szovjetunióban. Jogi végzettséget szerzett, és az ötvenes évek első felében műfordítóként dolgozott. 1956. október 25-én megsebesült a Parlament előtti vérengzésben. Amikor 1957-ben munkahelyén körözték azt az ENSZ-hez intézett beadványt, amely a „magyar ügy” napirendről való levételét kérte, megtagadta az aláírást. Ettől kezdve rendőri megfigyelés tárgya lett személye. Pákh Tibort 1960-ban tartóztatták le az államrend megdöntésére irányuló összeesküvés vádjával. Konceptiós perben ítélte el a kádári bíróság 15 év börtönbüntetésre. 1971-ig volt börtönben, amikor a rendszer propagandája szerint már évek óta nem voltak politikai foglyok Magyarországon. Több alkalommal folytatott különböző jogtalanságok ellen éhségstrájkot a börtönben, sokféle módon kínozták, nemegyszer „kezeltek” elektrosokkal is. A szovjet diktatúra gyakorlata szerint elmebetegnek nyilvánították, a hatalom szerint ugyanis nem lehetett normális embernek tartani azt, aki kétségbe vonja magát a rendszert. Minden lehetséges módon nyilvánosan is kifejezte azt a meggyőződését, hogy Magyarországnak joga van az önrendelkezésre, hogy a megszálló csapatoknak távoznuk kell hazánkból.

1980-ban részt vett a Varsó melletti Podkowa Leśna városában a Szolidaritás éhségstrájkjában. Ez a lengyel város később díszpolgárává választotta. 1981 után különböző politikai tüntetések, évfordulók alkalmából nyolcszor tartóztatták le, 1988. október 23-án ugyanazon a napon kétszer is.

Pákh Tibor mindvégig rendíthetetlenül hitt abban, hogy Magyarország visszaszerzi a függetlenségét. Egyedül volt sokszor, és nem kívánt csatlakozni táborokhoz akkor sem, amikor már elkezdődtek nálunk a politikai változások. Érdemes idéznünk vallomását egyik interjújából: „Az igazság szolgálata alapvető emberi kötelességünk.” Lelkiismeretfurdalással mondunk köszönetet 2012-ben ezért a helyállásért. Ha van még nemzet e hazán, azt olyan embereknek köszönhetjük, mint Pákh Tibor. A magyar nemzeti ellenállás töretlen gerincű hőseinek.

KISS GY. CSABA

KISS GY. CSABA (1945) Budapesten élő művelődéstörténész, esszéista. Utóbbi művei: *Ott, Északon. Magyarok a lengyel szeptemberről* – antológia (2009); *Hol vagy hazám? Kelet-Közép-Európa binnuszai* (2011).

Az előadó jogán engedjék meg, hogy a laudáció lábjegyzeteként két kiegészítést tegyek.

Mert mennyire illik Pákh Tibor életútjához Márton Áron püspök jelmondata: „Non recuso laborem”, azaz nem futamodom meg a munka elől, vagy egy más értelmezés szerint, nem utasítom el a szenvedést, a bajt. Amikor Pákh Tibor arra emlékezett, hogy hogyan is lehetett elviselni a börtönben az 5 hétig (!) tartó kényszertáplálást, minden étkezésnél tud-

va, hogy mi vár rá, de emberi jogait nem feledve – megtagadni az étel magához vételét; elszenvedni az öt évi magánzárkát, az éber állapotban történő villamos árammal kezelést, a központi idegrendszerre ható vegyszerekkel, inzulinnal történő kínzásokat, azt írta: mindezt „ép elmével túlélnie csak az Úristen különös kegyelmével volt lehetséges”, s „hogy az ilyen beavatkozások ellenére is megőrizzük személyiségünket, tudnunk kell, hogy e világi életünk csak próbaút...”

A fentiekre azért is szerettem volna a figyelmet irányítani, mert Pákb Tibor esete példátlan volt, s a vele szemben tanúsított brutalitás messze túlmutatott azon a képen, amelyet akár mi, magunk, akár a nyugati világ is hajlandó volt elbinni a Kádár-rezsimről. Ezt a példamutatást és ember feletti bátorságot, kitartást és hitet szerettük volna a Márton Aron püspökről mintázott díjunkkal elismerni.

PETRIK BÉLA

(az Alapítvány kurátora, aki – KISS GY. CSABA távollétében – fölolvasta a laudációt)

KUNCKELNÉ FÉNYES ILDIKÓ

Megtiszteltetés és öröm számomra, hogy egy olyan emberről szólhatok most Kunckel-né Fényes Ildikó személyében, akinek a magyarságért végzett szolgálatát közlő ismerhetem. Közös munkánk jelentős része az 1996-os millicentenáriumi ünnepekhez kapcsolódik. A Horn-kormány regnálása alatt egyedül az akkori Magyarok Világszövetsége tartotta fontosnak, hogy méltó ünnepségsorozatot szervezzen. Ildikónak köszönhető, hogy gazdag kiállítási anyag került a venezuelai magyarokról is Ópusztaszerre, a Világ-magyarsága Hajlékába, amely a honalapításunk 1100. évfordulóján rendezett IV. Világ-találkozóra készült. Ő írta meg a történetüket is. Kellemes egyénisége, pontos, precíz munkája örömtelivé tette együttműködésünket. Barátságunk ekkor kezdődött és tart a mai napig.

Magyarországot 1945-ben hagyta el szüleivel és húgával, s kétéves németországi menekülttábori tartózkodás után Venezuelába emigráltak. A kezdeti nyomorúságos éveket követően a szülők minden áldozatra készek voltak, hogy leányaikat taníttassák, hitükben, magyarságukban megtartsák.

Fényes Ildikó fizikusnak készült, egyetemi tanulmányait az Egyesült Államokban végezte. Isten különös időzítésének köszönhetően első nyilvános szereplésére – meghívott szónokként – a Nemzeti Diák Szövetség nagygyűlésén került sor, melyet az 1956-os menekültek ügyében hívtak össze. Már ekkor önkéntesnek jelentkezett, segített a fiatal menekültek fogadásánál, az egyetemekre való elhelyezésüknél. Az egyetemen, ahol tanult, egy éven át szervezte a használt ruhák gyűjtését és Magyarországra küldését.

Egyetemi tanulmányait befejezve visszatért Venezuelába, Caracasba, majd házasságot kötött Dieter Kunckel német építészmérnök-várostervezővel. Három gyermekük született, akiket picik koruktól magyar kultúrában neveltek. Amikor a gyermekek kicsik voltak, megfelelő irodalom híján, saját kezűleg írt könyvecskét magyar versekkel, mondókákkal, énekekkel, melyet férje illusztrált. Mindnyájan aktívan részt vettek a magyar közösség életében, amely tiszteletbeli magyarnak fogadta német származású férjét.

Ildikó, miközben a caracasi központi egyetemen tanított a természettudományi és mérnöki fakultásokon, aktívan bekapcsolódott a venezuelai magyar közösség életébe. 14 éven át – választmányi tagként – a Magyar Házban ő rendezte a kulturális műsorokat, majd 1997-ig a Magyar Ház alelnöke volt.

Mindszenty József hercegprímás 1975-ben pasztorális látogatásra érkezett Venezuelába. Személyisége, szolgálata az egész magyar közösség, főleg Kunckelné Fényes Ildikó számára életre szóló hatással voltak. Különösen azért, mert ő, mint a bíboros sajtófelelőse, tíz napon át kísérté, s fordított neki a sajtókonferenciákon. A látogatással kapcsolatban közel 100 cikket jelentetett meg az ország minden jelentős újságjában. Mindszenty hercegprímás elutazása előtt Ildikónak adta át az emigrációban élő magyarok számára írott szellemi végrendeletét! Döbbenetes maradt ez az élmény, mivel Ausztriába való visszatérése után néhány nappal a bíboros úr meghalt.

Mindszenty József látogatása után világszórványban élő nemzetársaink teljesen új alapokra helyezték a magyar munkát, különösen az ifjúság nevelését. „Ne haljon el nyelveken a magyar szó!” – hagyományozta rájuk a hercegprímás. Ennek érdekében nyitották meg Caracasban a magyar óvodát, Ildikó pedig megalakította a Venezuelai Magyar Kataszter Bizottságot, amely azóta is rendületlenül működik. Célja, az ott élő magyarok összeírása és nyilvántartása, a magyar telefonjegyzék kiadása és a magyar származású gyermekek toborzása az óvodába, cserkészetbe, egyházakba.

1990-ben szervezték meg a Venezuelai Magyar Szervezetek Koordinációs Bizottságát, melyben minden magyar szervezet képviselteti magát – a kezdetektől napjainkig Kunckelné Fényes Ildikó az elnöke. Országon belül és kívül ők képviselik az ottani magyarságot, szervezik a különböző nagyszabású megmozdulásokat, segélyakciókat. Ez utóbbiban húga, a Németországban élt Csilla von Boeselager, azaz Fényes Csilla példáját követte, aki Kárpát-medencei segélyakcióival és a Magyar Máltai Szeretet Szolgálat létrehozásával beírta magát a Magyar Szolidaritás Aranykönyvébe.

Az MVSZ-ben 1992 és 2002 között először mint küldött képviseli a venezuelai magyarságot, majd elnökségi tagként az egész latin-amerikai magyar közösséget. 2002-ben lépnek ki a belviszályokkal tönkretett MVSZ-ből, majd két évvel később megalakítják a Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetségét. A LAMOSSH – melynek jelenleg is az elnöke – példa lehet más közösségek számára is, hiszen egyetlen szervezetként minden dél-amerikai magyar egyesületet képvisel. A Magyarországtól kapott segítséget egymással egyeztetve használják fel a fiatalok magyarságának a megtartása érdekében, ingatlanok tatarozására és az anyaországgal való kapcsolattartásra.

Ildikó az említett tisztségekkel járó teendők mellett magánemberként is szenvedélyesen szereti a magyar irodalmat, színházat, népművészetet. A magyar kultúra megtartásáért való fáradozása a családi életében sem volt hiábavaló, mert három gyermekük ma is tökéletesen beszél, ír, olvas magyarul, sőt két kicsi unokája is választékosan beszél a magyart, ismeri a meséket, népdalokat.

Kedves Ildikó! Adjon Neked a Mindenható Isten még sok erőt és áldást értékes szolgálatodhoz!

ZIKA KLÁRA

A Bethlen Gábor Alapítvány díjátadó ünnepségein nemcsak díjat kapni nagy tisztség, hanem megszólalni is. Amikor felkértek Agócs Sándor Márton Áron- emlékéremmel való kitüntetésének indoklására, úgy éreztem, mintha valamiféle díj volna maga ez a felkérés is. Így hát köszönöm a bizalmat, és mielőtt hozzákezek, szeretném elmondani, mi fűz engem a Bethlen Gábor Alapítványhoz.

Ott lehettem az alapítása tervezetésénél, ott voltam a Kárpátia Étteremben az első nyilvános, szélesebb körű megbeszélésen, s azok névsorában is ott vagyok, akik a nagy-szerű alapítókhoz elsőként csatlakoztak. Erre mindig büszke voltam, jó néhány esetben megbántam közéleti aktivitásomat, de ezt soha. Helyesebb úgy mondani: soha nem volt okom rá. Felegyenesedést, szabad lélegzetet jelentett a nyolcvanas években minden egyes díjátadás, nyílt kifejezése volt annak, hogy számunkra a nemzetünk és a közép-európai társnemzetek önbecsülése igen nagy érték. Érték a nemzeti létforma, minden nemzeté, az internacionalizmus sanda hazugságával szemben. S aztán milyen erőt adó volt 1994 után a Himnuszt és a Szózatot énekelni, bizonyára emlékeznek, a Várban. Szívünk telve keserű csalódással, hiszen a megdöntöttnek hitt diktatúra káderállománya, klientúrája kissé átöltözve visszatért a politikai hatalomba is – más hatalmi ágazatokból el se ment. De mi akkor is lankadatlanul tapsoltunk a magyarság, a szabadság és a felemelt szellem hőseinek biztatásul, hogy folytassák munkájukat, de valójában magunkat biztattuk övelük azzal, hogy vannak ilyen embereink! Évről évre részesítjük magunkat ebben a biztatásban, sajnos, egyszer se kellett azt éreznünk, hogy nincs már szükségünk rá.

Agócs Sándor mindvégig látható e felvázolt történelmi tablón. Rendszerváltó, aktív értelmiségiként, aki még a költői énjét is felfüggesztette azért, hogy szolgálja a megsebzett nemzeti tudat gyógyításának ügyét. Az Antológia Kiadó és Nyomda webhelyén az olvasható, hogy a nyomda 1990-ben, jórészt külföldi, kanadai segítséggel, részben helyi cégek és áldozatos magánemberek támogatásával jött létre, amelyben aztán 1992-ben a Lakitelek Alapítvány többségi tulajdonos lett. Hogy egy nyomda mit jelentett a nemzeti demokraták táborában, csak azok tudják felmérni igazán, akik emlékeznek 1988–89-es nyomtatványaink siralmas külsejére, emlékeznek rá, hogy az MDF első országos gyűlésén a szavazáshoz a 600–700 darab, soklapos jelöltlistát stencilgépen kellett előállítani, hajnalig forgatva a gép hengerét. A Lakitelek Alapítvány érdeme volt a kiadó életre hívása is, ám hogy professzionális könyvkiadóvá fejlődjék néhány év alatt, ahhoz már Agócs Sándor személyes áldozata és hozzáértése járult hozzá.

A kilencvenes évek elején a könyvkiadás anarchikussá vált a nagy kiadók felbomlásával. Sok-sok profithajszoló kis kiadó jelent meg, rejtett összefonódásokkal a magánosított könyvkereskedelemmel, az értékes kortárs szerzők púp voltak a kiadók és a könyvkereskedők hátán, néhány áldozatos, adósságtól nyögő kis kiadó jóindulatára voltak rászorulva. Ezeken az izzadságosan világra segített könyveken viszont meglátszott a pénztelenség és a kiadói amatőrismus: csúnyák voltak, lapokra estek szét, hemzsegték a szerzési hibáktól. Különösen a nemzeti szellemiséghez kötődő szerzők és kiadók jártak rosszul, a balliberális kötődésűek könyvei dizájnosabbak lehettek, és tőlük nem irtózott az elprivatizált könyvpiac. Ebben a helyzetben valószínűleg egy vállalkozási tanácsadó cég azt mondta volna Agócs Sándornak, hogy isten mentse, hogy könyvkiadóba ölje energiáit, eszébe ne jusson, pláne a népi-nemzeti közösség fészkeben, Lakiteleken! Nem tu-

dom, mit gondolt akkoriban erről, mindenesetre azt hiszem, éppen az adott helyzet, a hátrányos megkülönböztetés indította arra, hogy a korszerű és szép környezetben, az akkor modern gépekkel felszerelt nyomdában nagy feladatokat kitűző könyvműhelyt alakítson ki. Hogy minek adott nyilvánosságot, milyen könyveket jelentetett meg, és milyen minőségben, csakis rajta múlt.

Kétségtelen, hogy egy könyvkiadó nem helyettesítheti a médiahatást, mégis döntőnek tartom az Antológia Kiadó szerepét, különösen a kilencvenes években. Szellemileg előkészítette és aztán támogatta a Népfőiskola programját, és tágabban a népi-nemzeti értelmiséget. A kilencvenes évek egyik nagy szellemi feladata a korábban elhazudott történelmünk feltárása, köztudatba emelése volt. Már 1992–93-ban jó néhány ilyen témájú könyvet jelentetett meg Agócs Sándor a közelmúlttól egészen az ősmagyar történetig. Néhány könyvcím jellemzőképpen: *Az ősi magyar rovásírás* (Forrai Sándor 1994), *A közöttünk élő turulmadár* (Dúcz László 1993), aztán több könyv az 1956-os sortüzekről, már 1992-ben könyv *Teleki Pálról*, majd a *Vörös könyv 1919-ről* és a *Nemzetgyilkossági kísérlet – Trianon* (Vecseklyó József 1993). Történelem ekkor már a hetvenes évek is: Görömbei András tizenhét jeles kortárs íróval-költővel – Aczél Gézáttól, Balázs Józseftől Veress Miklósig – készített interjúja jeleníti ezt meg (*Kérdések és válaszok*, 1994). Dokumentarista hűséggel reflektált a kiadó magára az éppen történő történelemre is: 1990-ben *Beszélgetések a rendszerváltásról* címmel ad ki könyvet, és e témakörbe tartozik a *Fiatl politológusok antológiája* vagy a *Lakiteleki találkozók* (1979, 1985, 1987) dokumentumanyaga is.

A kilencvenes évek elejének másik igen fontos szellemi feladata volt a történelem által Magyarországtól elszakított magyarok visszaépítése a nemzeti tudatba. Lakitelek kezdetől gondot fordított a nyugati emigrációban született életművek honosítására. Ez az Antológia Kiadó könyvtermésén is megmutatkozik. Borbándi Gyula, Tollas Tibor, Juhász László. Tunyogi Csapó Gábor, Saáry Éva neve ötlük a szemembe a kiadványlistán. S egy válogatás, amely az emigrációs emlékiró pályázatra érkezett művekből készült 1993-ban („*Keserű a más kenyere*”).

A történelmi témák, a dokumentálás közelébe esnek a társadalom- és gazdaságelemző művek, Kádár Béláé, Andorka Rudolfé, s a szociográfiák, például Zám Tiboré.

Jól látszik, hogy ez a fajta könyvkiadás *misszió*, különösen olyan korban, amelyben az egy nemzethez való ragaszkodás devianciának számít. E „deviancia” jegyében jelent meg 2002-ben és 2003-ban a kétkötetes nemzetismereti tankönyv az Antológiánál, a „*Haza a magasban*”, a külhoni magyar diákoknak címezve. A hazaiaknak is szükségük volna rá...

És végül a kiadó szépirodalmi vonulatáról néhány szó. Kevésé ismert költők, írók is befogadásra találtak az Antológiánál, de Páskándi Géza, Nagy Gáspár, Döbrentei Kornél is szerepel a kiadó szerzői között. Nagyon szívesen adta ki Agócs a vele egy véttetésű nemzedéktársai könyveit, Szervác Józsefét, Tóth Erzsébetét, Serfőző Simonét, Szikra Jánosét, Léka Gézáét, Dobozi Eszterét, s nem átalott irodalomról szóló tanulmányköteteket is megjelentetni, pedig azokat aztán végképp nem szokták szeretni a kiadók, például a mai napon ugyancsak díjazott Szakolczay Lajosét. A felsorolást egyszer csak abba kell hagyni, de hadd említsem még a hézagpótló antológiát, a *Szétszaggatott országot*, amelyben a Trianonra reagáló irodalmi művek lettek összegyűjtve, s legeslegvégül egy verseskötetet (*Ördöglakat a számon*), szerzője Agócs Sándor, akinek költői enje

tehát szerencsére nem esett áldozatul az elmúlt évtizedek rengeteg munkájának, napi harcainak.

A Márton Áron-émlékérmét Agócs Sándor az Antológia Kiadóban végzett nemzet-szolgálatáért kapja.

ÁCS MARGIT

ÁCS MARGIT (1941) író. A Szépirodalmi, majd a Magvető Könyvkiadónál felelős szerkesztőként dolgozott. 1992-től 2009-ig a *Kortárs* rovatvezetője volt. Novelláskötetek, kisregények, illetve kritikák, tanulmányok és esszék szerzőjeként vált ismertté.

TAMÁSI ÁRON-DÍJAS

SZAKOLCZAY LAJOS

Engedjék meg, hogy úgy kezdjem köszöntőmet, ahogy Szakolczay Lajos kezdett hozzá valaki méltatásához: „Megbotránkoztatóan hangozhatnak, mégis kimondom”, aki ma a Tamási Áron-díjban részesül, régóta rászolgált erre az elismerésre. E bátor, sokakat netán megbotránkoztató indítást kövesse, ami már eltér az idézett szövegtől: méltó a díjra a sok kötetes szerző, még ha nehezen tudjuk is megnevezni, igazából ki ő. Annál elszántabban küszködhetünk az azonosítással, minél több olyan vallomás- vagy beszélgetéstöredékére lelünk, amely tanúsítja, ő maga is küszködik, humort izzadva, az önmeghatározással.

Nagykanizsán valamikor Vargának anyakönyvezték, ősei talán túvel, árral, no meg kaptával és persze bőrrel dolgozó iparosok lehettek. A kézre s kézbe való, simítandó és simogatandó eszközök közül ez utóbbit, a *bőrt* sokszor emlegeti – ahogy szakzsargonnal se mondaná, más kontextusban, „jórészt tizennyolc éven felülieknek szánt humorban pácolva” (Bíró Zoltán) a nevében nemesi külsőt öltött Szakolczay is. Aki aligha az egykor a cseh–morva határ menti Szakolcán tanároskodó Juhász Gyula emléke előtt tisztelegve keresztelte át magát ekképpen. De az is durva belemagyarázás volna, hogy az elcézéip-szilonnal kényeskedne, megjárásá az előkelőt, a finomat, ha már az a helyzet vele, hogy – születésnap (talán tréfás) köszöntőinek egyikét idézve (Fábián László) – „kritikát ír szakócéval”? Ő maga nem tér ki rá, hogy kézre áll-e neki e szerszám akár a jég meglekelésére szolgáló fejsze, akár a kőkorszakbeli balta formájában. Nem példálózik a cipőre, csizmára, esetleg ruhára durván rávarrt vargafolttal sem, holott bemutatkozásai, életútinterjúi során folyton foldozónak nyilvánítja magát – csak a lábbelijavítás helyett más mesterséget talál (ki) magának, az üstfoldozóét. Hogy miért éppen ezt, rejtély. Lehet, a kisüsti miatt járta meg (torka helyett) az eszét. Lehet, a politikai korrekt beszéd jegyében a drótostót helyett használja. Ez mégiscsak közelebb van egyik korábbi önjellemzéséhez, amikor a különböző művészeti területek – az irodalom, a zene, az opera, a festészet, grafika, szobrászat – között kóborló természetét, magatartását és érdeklődését a „csavargó”-éhoz hasonlította. (Egyik kötetének ezt a címet adta: *A csavargó esztétikája*.) Vagy amikor lisztes arcú bohócként jelenítette meg magát paprikajancsinak, annak a Harlekin-típusnak a változataként, amelyet a talán legszeretettebb alkotók – költők és festők – elemzésekor indulása óta sosem mulasztott el számba venni, ráirányítva a figyelmet bohóságba burkolt bánatára, a kedélyeskedés kételyeire.

Régebben ritkán, mostanság gyakrabban merül föl benne, noha a „szellem mindeneseként” gondol feladatnak tekintett sokágú ténykedésére, hogy vajon mit akar a rohanással legyőzni, kit megvigasztalni. Ahogy beszélgetőpartnere minősítette (Ködöböcz Gábor), az „utánozhatatlanul egyedülálló létezőtechnikája” ellenére (vagy következtében?) a szabad országban olyan változásokat észlel, amelyek kedvét szeghetnék. Ő, aki előbb, az (ilyen vagy amolyan, virágzó vagy hanyatló, de) szocializmus korában – tőle való érzékletes képpel élve – mindjárt ott termett, ahol két fedőt összeütöttek, mindegy, hol, színházban, galériában, tanácsteremben, csak lehetőleg a határon túli magyarok körében, most az úti költségek miatt is meggondolja, mozduljon-e. És meg amiatt is, mert a kultúra helyét átvette a politika; nincs mód, hely megmérni a művészi teljesítményeket. Ezért kesereg, mintegy a munkás-paraszt szövetség szellemében az üstfoldozó iparos szerepét a mezőgazdasági igavonókéra cserélve fel, ekképpen „Az ördög Háromszéken, avagy Tamásival Sepsiszentgyörgyön” című útirajzos esszéjében: „...talán csak azok a bivalyok haltak ki, hogy ne mondjam, az összmagyarságban gondolkodó marhák, akik minden nehézség ellenére, hiszen többnyire saját zsebükre ment a tudósítói kíváncsiszkodás, rohantak egy Kós Károly-születésnapra vagy valamely szenzációnak ígérkező Harag György-rendezésre? Naivitásukban hihették, hogy az ilyesféle utazás jellempróbáló erő is, de egyben sohasem kételkedtek: a Trianon által megszabdalt ország kulturális vérkeringését, épp a kimetszett részek bekapcsolásával, fönntartani – szolgálat”.

A díjazandónak a görög istenekénél rettenetesebb haragját, mint Szilágyi Domokos írta volt, „rettegő tisztelője”-ként magunkra vonni nem akarnánk. Kiváltképp, hogy dühös természetűnek tudja magát, kitől idegen a szelídség és az alázatosság. Félve állítjuk hát, hogy a magyar nemzet vérkeringésébe nemcsak ama ki- vagy lemetszett részeket igyekezett ő, a szolgálatos bekötni. A költő merész képzettársításokra csábító szavaival: „gyarmatügyi előadó”-nak nemcsak a szomszédos országokba szegődött, hanem kicsit messzibbekbe is. Nemcsak Sütő András, Székely János, Tolnai Ottó, Gál Sándor stb. műveiről adott elő, hanem Határ Győző, Sulyok Vince, Fáy Ferenc, Kemenes Géfin László és mások munkáiról is. A szomszédos államokon túl tekintett Amerikába, Angliába, Franciaországba stb., melyek területi épségét veszélyeztetni, kultúráját meghódítani nem lehattünk gyanúsak.

Gyanús viszont, hogy az ünnevelt önmegnevezései között a „lótó-futó” is szerepel – alighanem egy kamaszkori traumatikus élmény jelzéseként, noha nem szeretnénk e derűs lélek tárnáiban bányászkodni, tanult technikustól elvárható mélyfúrásokat végezni. Történt egyszer, miután középtávfutóként sikerei sikereit tetézték, hogy az országos bányász mezei futóbajnokság háromezer méteres versenyében 2999 méterig – éppen addig – vezetett „a később világhírűvé lett Mecser Lajos előtt is”, ám az utolsó méteren lemerevedett, és még másvalaki is megelőzte. Az egy méteres görcsöt úgy meséli el, mint élete sorsfordító eseményét. Mint aki nem szűnik meg eljátszani azzal a gondolattal – hány másikkal játszik még el, különösen a beszélgetései alkalmával és a naplójegyzeteiben! –, hogy mi lett volna, ha Mecsert megveri. Talán neki is, Nagykanizsán legalább, a Potyli partján, mint Paavo Nurminak Helsinkiben, a tengerén, szobrot állítanak, vagy a drukkerék emlékezete őrzi örökre a nevét, mint Iharosét, Rózsavölgyiét, no meg Vlagyimir Kucét. E képzeletbeli szoborhoz képest a Tamási Áron-díj – csekélység. Akár csak az elmúlt hetekben kapott Arany János-díj. Talán az lehetne igazibb kárpótlás, ha a következő hetek valamelyikén megkaphatná a Benedek Elek-díjat – irodalomtörténé-

szi, kritikusi munkássága elismerését követően a mesemondói tehetsége előtt tisztelgőt. (Ha nem volna még – mert nincs – ilyen díj, Kányádi Sándorban, az anyyi Elek apó-kút „fúrását”, felállítását szorgalmazó költőben kellene bízni, találna hozzá „forrást”).

Az afféle történetek előadásáért járna ez, mint a kassai Miklós-börtönbeli kihallgatásáról szóló, amikor a rendőrszolgát azzal akarta jobb belátásra bírni, netán lekenyerezni, hogy felsorolta neki a Magyarországot 1956-ban 4:2-re megverő csehszlovák labdarúgó válogatott összeállítását, hozzátevé, miről volt nevezetes a középcsatár, Feureisl. Vagy a „szakállas úttörő”-t megörökítő, amint kirúgta a labdát a Balatonba, s ezt ott a sás között „millióan keresgéltek”. De amikor szerkesztő, rovatvezető korából farag történeteket, ezeknek is mesés az aurája. S milyen lehetett a fakitermelési, faszállítás-technikai regényéé, a *Comberdőé*, melynek ha előkerül valaha a szövege, bizonyosan új távlatokat rajzol az életmű mögé. Vagy elé. Addig is ha másért nem, ama utolsó egy méterért és eme elkallódott kéziratért fogadja kárpótlásul a mai kitüntetését. Vigaszdíjként a Tamási Áron-díjat. Nem arany érméjén aranybetűk biztathatnának: „Hosszú futásodra mindig számíthatunk...”

MÁRKUS BÉLA

MÁRKUS BÉLA (1945) irodalomtörténész, kritikus. A Debreceni Egyetem nyugalmazott docense. Utóbbi kötetei: *Mennyei elismervény* (2010); *Dobos László élete és műve* (2011); *Duba Gyula élete és műve* (2011).

TELEKI PÁL-ÉRDEMÉREMMELEL KITÜNTETETTEK

A Kuratórium 2012. július 1-jén „TELEKI PÁL és TRIANON emlékezete” címmel az Eötvös Collegiummal közösen rendezett trianoni megemlékezést – a Bethlen Gábor Alapítvány által az épület centenáriuma adományozott, 2010-ben fölavatott Teleki Pál-kisplasztikánál. (Így tervezik a jövőben is.) Az összejövetelen Bíró Zoltán, az Alapítvány kurátora, és Ress Imre történész, az Eötvös Collegium Baráti Köre titkára tartottak emlékező beszédet, majd Lezsák Sándor országgyűlési képviselő, a kuratórium elnöke adta át a TELEKI PÁL-éremeket. Az alábbi személyek kapták meg az Alapítvány „becsületrendjét” magyarságszolgálatuk elismeréseként:

DÖBRENTAI KORNÉL költő, a *Hitel* volt szerkesztője, a Magyar Művészeti Akadémia tagja; HÁBEL GYÖRGY ny. MÁV mérnök-főtanácsos, a felvidéki magyarság patrónusa; MÓZSI FERENC író, a Magyar Szellemi Védegyelet alapítója, a Százak Tanácsának tagja; SZABÓ ANDRÁS előadóművész, a BGA- és az Eötvös Collegium Baráti Körének tagja; UDVARDY FRIGYES közgazda, a romániai magyar történeti kronológia létrehozója. ◀